

Innst. O. nr. 64.

(1998-99)

Innstilling fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Per-Kristian Foss, Kristin Krohn Devold og Bjørn Hernæs om lov om endring i lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) (kriminell lavalder), om lov om endring i lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) (rettshåndhevelsesarrest), lov om endring i lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (foreldres økonomiske ansvar), og tiltak for bekjempelse av voldskriminalitet og ungdomsgjenger.

Dokument nr. 8:18 (1998-99) unntatt forslag B nr. 3.

Til Odelstinget.

1. SAMMENDRAG

Stortingsrepresentantene Per-Kristian Foss, Kristin Krohn Devold og Bjørn Hernæs har den 1. desember 1998 fremsatt følgende forslag:

«A.

Vedtak til lov

om endringer i lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov, i lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), og i lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning.

I.

I lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven), gjøres følgende endring:

§ 46 skal lyde:

Ingen kan straffes for handling foretatt før det fylte 14 år.

II.

I lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), gjøres følgende endring:

§ 172 første punktum skal lyde:

Når noen mistenkes for en forbrytelse som kan medføre fengsel i 5 år eller mer, eller forsøk på en slik forbrytelse, kan han pågripes såfremt det foreligger tilståelse eller andre forhold som i særlig grad styrker mistanken, selv om vilkårene i § 171 ikke er til stede.

III.

I lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning, gjøres følgende endring:

§ 1-2 nr. 2 skal lyde:

Uansett egen skyld svarer foreldre for skade voldt forsettlig eller uaktsomt av deres barn under 18 år som de bor sammen med og/eller har omsorg for, med inntil 20 000 kroner for hver enkelt skadevolding.

IV.

Denne lov trer i kraft straks.

B.

1. Stortinget ber Regjeringen opprette et hurtigarbeidende «Barnekrimutvalg», der målet er å lage en tiltaksliste som kan brukes mot ungdomsgjengene.
2. Stortinget ber Regjeringen endre påtaleinstruksen slik at grov kriminalitet utført av ungdommer gir grunnlag for å begjære varetekt i større grad.
3. Stortinget ber Regjeringen fremme lovendringsforslag som reduserer kravet til mistanke for å kunne foreta ransaking etter våpen.
4. Stortinget ber Regjeringen innføre en prøveordning hvor det reserveres en sal ved Oslo byrett til saker som påtalemyndigheten/politiet ønsker en særlig rask behandling av ut fra preventive hensyn, for eksempel for unge lovbrøyttere eller gjengangerkriminelle.»

Forslagsstillerne fremholder i begrunnelsen for forslagene at trygghet mot overgrep og vold er en forutsetning for frihet og livsutfoldelse. Spesielt alvorlig er den tendens at stadig yngre personer begår alvorlig kriminalitet.

Forslagsstillerne viser til at kriminalstatistikken i første halvdel av 1998 viser en stigning på 5 pst. Samtidig viser statistikken at halvparten av alle ran i Oslo begås av ungdom under 20 år, og at ofrene ofte er annen ungdom.

Forslagsstillerne viser videre til at et særlig problem synes å være kriminelle gjenger som hovedsakelig består av personer av utenlandsk opprinnelse. Disse voldelige gjengene eller subkulturene finner vi i storbyene, og spesielt i Oslo. Svært få nordmenn er involvert i disse miljøene, hvor det utøves rå vold og hvor mange av medlemmene er unge.

Forslagsstillerne viser til at årsakene til kriminalitet er sammensatte og kompliserte, og spesielt for unge lovbrøyttere er det viktig med forebyggende tiltak, i form av en skikkelig familie- og skolepolitikk.

Ifølge forlagsstillerne har Regjeringens tiltaksplan mot vold alt for lite konkret innhold til å løse dagens problemer. Forslagsstillerne mener at det nå er behov for konkret handling, og fremmer derfor en rekke forskjellige forslag for å ta tak i voldsproblemet:

- Senking av den kriminelle lavalder til 14 år.
- Barnevernet må kunne brukes til å forebygge og bekjempe kriminalitet.
- Opprettelse av en egen forvaringsordning/institusjon for harde ungdomskriminelle som sorterer under barnevernet.
- Nedsettelse av et hurtigarbeidende utvalg som kan bestå av fagpersoner innenfor barnevernet, pedagogikk og politi, for å se på nødvendige tiltak innenfor barnevernet. Forslaget om at det opprettes en egen «barnevernsdomstol» som kan ta akuttvedtak om tvangsinngrep bør vurderes av dette utvalget.
- Grensen for bruk av rettshåndhevelsesarrest foreslås redusert til strafferamme på minst 5 år.
- Etter påtaleinstruksen § 9-2 bør ikke personer under 18 år pågripes eller varetektsfengsles dersom det ikke er særlig påkrevet. Det foreslås at regelen mykes opp f.eks. ved at hele første ledd fjernes eller kravet om «særlig» årsak fjernes.
- For å ransake en person kreves det etter straffeprosessloven skjellig grunn til mistanke om en straffbar handling. Det foreslås at kravet om mistanke skal lempes slik at man lettere kan få tatt beslag i ulovlige våpen.
- En sal ved Oslo byrett reserveres til «hurtigsaker» som politiet anser det er spesielt viktig å skaffe en rask reaksjon. Dette vil typisk gjelde unge lovbrøyttere eller «gjengangere» som ikke skal få anledning til å samle opp en stor straffereduksjon ved pådømmelse av straff for flere lovbrudd.

- I dag har politiet etter skadeserstatningsloven § 1-2 nr. 2 mulighet til å ilegge foreldre til umyndige barn økonomisk ansvar for hærverk o.l. for inntil kr 5 000. Denne regelen bør brukes i større utstrekning og ansvaret bør kunne utvides. Det foreslås å heve grensen for foreldres mulige økonomiske ansvar til kr 20 000.

2. KOMITEENS MERKNADER

Kriminell lavalder – straffeloven § 46, jf. pkt. A I

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Vidar Bjørnstad, Astrid Marie Nistad, Jan Petter Rasmussen og Ane Sofie Tømmerås, fra Fremskrittspartiet, Jan Simonsen og Jørn L. Stang, fra Kristelig Folkeparti, Finn Kristian Marthinsen og Åse Wisløff Nilssen, fra Høyre, lederen Kristin Krohn Devold og Bjørn Hernæs, og fra Senterpartiet, Tor Nymo, ser med uro på økningen av forbrytelser begått av personer under den kriminelle lavalder de senere år. Det er særlig viktig å motvirke/hindre kriminalitet blant barn og unge så tidlig som mulig. Barn under den kriminelle lavalder (15 år) som begår straffbare handlinger, må møtes med klar grensesetting og en rask reaksjon.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, vil imidlertid ikke støtte forslaget om å senke den kriminelle lavalder, som gjør det mulig å dømme 14-åringer til fengselsstraff.

Flertallet vil påpeke at de lanserte alternativene i det foreliggende dokumentforslag, basert på en generell senking av den kriminelle lavalder, forutsetter at man også aksepterer bruk av fengselsstraff overfor 14-åringer. Flertallet viser i denne sammenheng til vedlagte brev fra Justisdepartementet til komiteen av 8. april 1999.

Flertallet mener det er foreldre og det offentlige hjelpeapparat med barnevernet i spissen, som har ansvaret for å reagere og sette i verk tiltak overfor barn som begår kriminelle handlinger. Flertallet vil her også legge vekt på felles innsats og samarbeid, hvor blant annet både barnas hjem, skolevesen, barnevern og politi trekkes inn.

Flertallet viser for øvrig til at forslag om å redusere den kriminelle lavalder til 14 år ble avvist av Stortinget i forbindelse med behandlingen av Dokument nr. 8:36 (1993-94) og Dokument nr. 8:11 (1996-97), jf. Innst. S. nr. 131 (1993-94) og Innst. S. nr. 45 (1996-97).

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre er bekymret over manglende muligheter til å stille ungdom til ansvar for

sine kriminelle handlinger. For å få stoppet en kriminell løpebane i tide, er det viktig å sette inn en reaksjon så tidlig som mulig etter at de kriminelle handlinger er begått. Å bli stilt til ansvar overfor en dommer og svare for sine handlinger er viktig for å skape forståelse hos en kriminell ungdom for hva vedkommende har begitt seg ut på.

Det er sterkt behov for å ta i bruk de mildere straffealternativene domstolen kan benytte seg av overfor ungdom. En 14-åring må kunne dømmes både til samfunnstjeneste, elektronisk husarrest og betinget dom med vilkår. Fordi det å ta i bruk disse straffereaksjonene krever at en er over den kriminelle lavalder, foreslår disse medlemmer at lavalderen settes ned til 14 år, slik den var i Norge tidligere.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«I lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven), gjøres følgende endring:

§ 46 skal lyde:

Ingen kan straffes for handling foretatt før det fylte 14 år.»

Foreldreansvar – skadeserstatningsloven § 1-2 nr. 2, jf. pkt. A III

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, viser til at Stortinget i forbindelse med endringslov 12. mai 1995 nr. 21 (jf. Ot.prp. nr. 23 (1994-95) og Innst. O. nr. 41 (1994-95)), vedtok å heve maksimumsbeløpet for foreldres objektive erstatningsansvar fra kr 1 000 til kr 5 000 for hver enkelt skadevoldende handling. Flertallet vil understreke at dette dreier seg om et objektivt ansvar for barns handlinger. For foreldres skyldansvar for barns handlinger gjelder ingen beløpsgrense. Flertallet viser for øvrig til bestemmelsen i skadeserstatningsloven § 1-1 der det fremgår at barn og unge har et selvstendig ansvar for å erstatte skade som begås uaktsomt eller forsettlig når det finnes rimelig.

Flertallet har merket seg departementets vurdering om at det ikke er noe sikkert grunnlag for å anta at en lovendring som hever maksimumsbeløpet for foreldres ansvar vil få den ønskede betydning for kriminalitetsutviklingen.

Flertallet mener at det bør tillegges betydelig vekt at de vilkår for ansvar som fremgår av regelen i skadeserstatningsloven, pålegger foreldrene et erstatningsansvar for hendelser som disse ikke nødvendigvis har noe herredømme over. Flertallet vil videre understreke den særstilling og de spesielle vansker en enslig mor eller far kan ha, både når det gjelder økonomi og med hensyn til muligheter for å avverge skadevoldende handlinger.

En økning av beløpsgrensen vil etter flertallets syn for mange bli en for tung økonomisk byrde å bære.

Flertallet tror at en økning av beløpsgrensen bare vil gjøre at spørsmålet om lemping blir aktualisert oftere. Dette kan særlig bli gjeldende i forhold til foreldre som konkret ikke kan klandres på noe vis, og der det ikke måtte foreligge forsikringsdekning for ansvaret. Flertallet mener da at det vesentligste poeng med det objektive ansvaret, vil falle bort.

Flertallet vil på denne bakgrunn avvise forslaget om en økning av beløpsgrensen for foreldres objektive erstatningsansvar.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre viser til behovet for å øke foreldrenes ansvar for egne barn. Skadeverk som følge av tagging, hærverk og tyverier koster fort svært betydelige beløp for offeret. Det bør være en klar hovedregel at foreldre gjør opp for sine barns skadeverk, når vi snakker om barn under 18 år som er i sine foreldres varetekt. Beløpet på 5 000 kroner er ikke i nærheten av tilstrekkelig til å dekke kostnadene ved mange av de skader ungdom påfører uskyldige ofre, og foreldrenes ansvar må derfor økes i takt med kostnadene for offeret ved det skadeverk barn og ungdom utfører. Dette vil være en av flere måter å sikre at foreldre tar større ansvar for sine ungdommers aktiviteter, og dermed utfører sitt primæransvar som oppdragere og omsorgspersoner. Disse medlemmer viser til at reglene om lemping kan anvendes for å hindre åpenbart urimelige sosiale utslag.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«I lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning, gjøres følgende endring:

§ 1-2 nr. 2 skal lyde:

Uansett egen skyld svarer foreldre for skade voldt forsettlig eller uaktsomt av deres barn under 18 år som de bor sammen med og/eller har omsorg for, med inntil 20 000 kroner for hver enkelt skadevoldning.»

Barnekrimutvalg, jf. pkt. B nr. 1

Komiteen merker seg departementets svar om at dette forslaget for en stor del hører under Barne- og familiedepartementets ansvarsområde, og at de vil komme tilbake til spørsmålet på et senere tidspunkt. Komiteen viser også til Innst. O.nr. 49 (1998-99) vedrørende spørsmål om å endre barnevernloven med sikte på å forebygge kriminalitet eller som et ledd i en etterfølgende reaksjon på kriminelle handlinger.

Komiteen viser videre til at tidligere justismister Aud Inger Aure i forbindelse med et spørretimespørsmål i Stortinget den 13. januar 1999, var po-

sitiv til å bidra til en samlet plan for innsats og tiltak i forhold til barn og unge når det gjelder å bekjempe kriminelle handlinger. Statsminister Kjell Magne Bondevik ga uttrykk for tilsvarende synspunkter i forbindelse med et spørretimespørsmål 27. januar 1999. Komiteen ber derfor Regjeringen bidra til en handlingsplan som skal motvirke kriminalitet blant barn og unge og presentere dette for Stortinget på en egnet måte i løpet av 1999.

Komiteen fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen fremlegge en samlet plan for innsats og tiltak som bekjemper kriminelle handlinger blant barn og unge, herunder så vel reaksjoner som forebyggende tiltak, og presentere denne for Stortinget på en egnet måte i løpet av 1999.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre viser til nødvendigheten av at samfunnet stiller opp med både forebyggende tiltak og reaksjonsalternativer overfor barn og unge som begår lovbrudd. Et av problemene i dag er at barne- og familiesektoren i første rekke tar hånd om forebyggingstiltakene, mens justissektoren i første rekke håndterer reaksjoner. Det er viktig å se disse tiltakene i sammenheng, og særlig overfor barn som allerede utøver kriminalitet er det viktig å presentere en helhetlig tiltaksplan som inneholder både reaksjoner og forebygging. Dette var bakgrunnen for forslaget om et hurtigarbeidende Barnekrimutvalg, etter ønske fra bl.a. involverte myndigheter som arbeidet mot de såkalt barneranerne i Oslo.

Disse medlemmer ser at en handlingsplan fra Justisministeren fremlagt for behandling i Stortinget kan ha samme verdi som et hurtigarbeidende barnekrimutvalg hvis følgende to premisser er tilstede:

- a) at arbeidet skjer hurtig
- b) at tiltakslisten balanserer både reaksjoner og forebyggende tiltak.

Komiteens medlemmer fra Høyre trekker på denne bakgrunn det opprinnelige forslaget om barnekrimutvalg.

Varetekt - straffeprosessloven § 172, jf. pkt. A II, og pkt. B nr. 2 om varetekt for ungdom

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, viser til vilkårene for varetektsfengsling med minstevilkår om at det foreligger skjellig grunn til mistanke om en straffbar handling som kan medføre høyere straff enn 6 måneders fengsel, og i tillegg normalt krav om en særlig fengslingsgrunn, først og fremst unndragelsesfare, bevisforspillelse eller gjentakelsesfare.

Flertallet viser videre til at dokumentforslaget omhandler unntaksbestemmelsen som kan anvendes

på de aller groveste sakene hvor det åpnes for varetektsfengsling selv om det ikke foreligger en særlig fengslingsgrunn. Det må etter dagens regler dreie seg om en forbrytelse som kan medføre fengselsstraff i 10 år eller mer, eller forsøk på en slik forbrytelse. Typiske eksempler er drap, voldtekt og grovt ran. Kravet til mistanken er betydelig skjerpet i disse sakene.

Formålet med bestemmelsen er å motvirke at folks rettsfølelse støtes, og at de mister tilliten til rettsystemet ved at gjerningspersonen bak grove forbrytelser går fri fram til domfellelse.

Flertallet merker seg departementets henvisninger til internasjonale konvensjoner og rekommandasjoner vedrørende varetektsfengsling. Konvensjonene vil ved motstrid gå foran norske varetektsbestemmelser.

I forhold til den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, vil flertallet påpeke at uansett hvor begrunnet mistanken måtte være, kan varetektsfengsling etter praksis ikke anvendes til avsoning (forskuttet straff) før det foreligger endelig dom i saken. Det kreves videre at det kan føres bevis for at rettsfølelsen ville krenkes dersom mistenkte ble løslatt. Varetektsfengsling som skjer alene under henvisning til forbrytelsens grovhet, vil være i strid med konvensjonene.

Anbefalingen fra Europarådets ministerkomité til later varetektsfengsling uten at de alminnelige fengslingsvilkår foreligger bare i visse saker av særlig alvorlig karakter. Dette tilsier at man utviser forsiktighet med hensyn til å utvide ordningen med rettshåndhevelsesarrest.

Flertallet er enig med forslagsstillerne i at straffeprosessloven § 172 er en riktig og viktig bestemmelse. Flertallet vil likevel understreke det grunnleggende prinsipp i strafferetten om at en person skal anses uskyldig og ikke straffes inntil retten har avsagt fellende dom. Dette tilsier etter flertallets mening, at denne bestemmelsen begrenses til de aller groveste tilfellene. Straff skal ikke forskutteres i form av varetektsfengsel. Flertallet mener at dersom man gir videre fullmakter for bruk av rettshåndhevelsesarrest, kan uskyldspresumpsjonen i strafferetten utvannes.

Flertallet vil videre understreke at Norge sammenlignet med andre europeiske land bruker varetekt ofte og over lange tidsperioder, og at vi derfor har blitt kritisert for vår varetektspraksis.

Flertallet mener at det er betenkelig å senke strafferammebegrensningen i § 172 til fengsel i 5 år, slik det er foreslått. Det ville blant annet innebære at man fikk hjemmel til å fengsle de fleste innbruddstyver som har tilstått, selv om det verken er bevisforspillelsesfare eller fare for gjentakelse. Det samme gjelder for bilbrukstyver som tidligere er straffet for bilbrukstyveri. En slik utvidelse av varetektsadgangen ville innebære at varetektsinstituttet fullstendig skiftet

karakter; den vil langt på vei få karakter av forskuttet straffeordning.

Flertallet vil på denne bakgrunn avvise forslaget om å senke strafferammebegrensningen i § 172 til fengsel i 5 år.

Flertallet viser videre til opplysninger fra departementet om at varetektsfengsling av mindreårige stadig finner sted, særlig i alvorlige saker. Bestemmelsene i påtaleinstruksen og straffeprosessloven praktiseres derfor ikke som et forbud mot varetektsfengsling selv om domstolene i utgangspunktet er noe tilbakeholdne.

Flertallet er enig i at personer under 18 år i utgangspunktet ikke bør varetektsfengsles. Varetektsfengsling er gjerne en større påkjenning enn alminnelig fengselsstraff, og må antas å innebære en særlig påkjenning for personer under 18 år. Det følger også av FNs barnekonvensjon at frihetsberøvelse overfor mindreårige bare skal skje som siste utvei.

Flertallet viser til at samfunnet har en anledning til å beskytte seg mot alvorlige gjengangerkriminalitet under 18 år, men det viktigste i denne sammenheng bør være tiltak i barnevernets regi.

Flertallet er tilfreds med at domstolene utviser varsomhet med å varetektsfengsle mindreårige, og vil derfor ikke gå inn for en oppmyking av regelverket.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre viser til at økningen i grov vold og ran har gitt behov for å se på praksis for bruken av varetekt etter straffeprosessloven § 172 som omhandler tilfeller der gjerningsmannen er kjent, og der løslatelse vil støte an mot folks rettsfølelse. I tilfeller med grov mishandling, overfall og ran oppleves stadig at en gjerningsmann på frifot truer offeret eller sprer frykt i tiden som går før rettssaken kommer opp. I disse tilfellene er manglende bruk av varetekt iht. straffeprosessloven § 172 etter disse medlemmers syn i strid med den alminnelige rettsfølelse, og praksis tar ikke tilstrekkelig hensyn til det som var denne lovparagrafens intensjon.

Disse medlemmer er kjent med et lignende forslag fra Oslo Politikammer om å senke strafferammen for å kunne ilegge rettshåndhevelsesarrest etter § 172 til 6 år. Disse medlemmer deler ikke departementets syn om at en senking av grensen til 5 eller 6 år innebærer at denne type varetekt vil bli benyttet for andre forhold enn grov vold og ran. Disse medlemmer viser til at de hensyn som ligger til grunn for bestemmelsen tilsier at den i praksis vil komme til anvendelse ved voldsforbrytelser, noe som er i overensstemmelse med disse medlemmers intensjoner. Disse medlemmer kan ikke støtte en praksis som går ut på at ransmenn og voldsmenn som grovt mishandler sine ofre settes fri umiddelbart etter avhør, til tross for at gjerningsmennene er identifisert.

Dette støter an mot folks rettsfølelse, og er ikke i samsvar med intensjonene bak § 172.

Disse medlemmer vil på denne bakgrunn støtte forslaget i Dokument nr. 8:18 (1998-99) og fremmer følgende forslag:

«I lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), gjøres følgende endring:

§ 172 første punktum skal lyde:

Når noen mistenkes for en forbrytelse som kan medføre fengsel i 5 år eller mer, eller forsøk på en slik forbrytelse, kan han pågripes såfremt det foreligger tilståelse eller andre forhold som i særlig grad styrker mistanken, selv om vilkårene i § 171 ikke er til stede.»

Disse medlemmer mener videre at opphold i fengsel er nødvendig ved drap, voldtekt og grov mishandling utført av unge lovbrøyttere, ikke minst av hensyn til ofrene. Dette må ligge til grunn for praktiseringen av varetektsfengsling av mindreårige under 18 år.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen endre påtaleinstruksen slik at grov kriminalitet utført av ungdommer gir grunnlag for å begjære varetekt i større grad.»

Ransaking – jf. pkt. B nr. 3

Komiteen viser her til behandlingen av Dokument nr. 8:13 (1998-99) om lov om endring straffeprosessloven § 193, vedrørende lemping av beviskravet ved ransaking, og behandlingen av det bebudede forslaget fra departementet om visitasjonsfullmakt i politiloven. Komiteen vil behandle forslaget i pkt. B nr. 3 sammen med de nevnte forslag.

Reservert domstol, jf. pkt. B nr. 4

Komiteen vil understreke viktigheten av at alle saker bør behandles så raskt som mulig. Rask reaksjon er et viktig virkemiddel i bekjempelse av kriminalitet. Komiteen legger vekt på hovedmålsettingen om å få ned den totale saksbehandlingstiden i domstolene.

Komiteen viser til at Stortinget i Budsjett-innst. S. nr. 4 (1998-99) om herreds- og byrettene (kap. 410) uttrykte støtte til ulike tiltak for hurtigere domstolsbehandlinger:

«Komiteen ser med uro på at kriminelle gjengangere og voldelige kriminelle begår ny kriminalitet i påvente av at sakene kommer opp for retten. Videre er det helt sentralt at tiden som går mellom pågripelse og dom kortes ned, ved at ulike tiltak for hurtigere domstolsbehandling søkes gjennomført.»

Komiteen fremmet derfor følgende forslag som ble vedtatt av Stortinget 3. desember 1998:

«Stortinget ber Regjeringen utrede økt bruk av varetekt overfor gjengangerforbrytere, og effektivisering av prosessen med de som blir tatt på fersk gjerning.»

Komiteen viser til at det i Oslo byrett allerede i dag er avsatt to rettssaler der politiet/påtalemyndigheten selv kan beramme saker. Den ene rettssalen er avsatt for saker der siktede sitter i varetekt. Saker mot gjengangere og voldssaker utgjør en stor del av disse. For tiden vurderes det å sette i verk ytterligere tiltak for å prioritere unge lovbrytere og gjengangere. Komiteen er enig i en slik prioritering.

Komiteen vil vise til at i Oslo og enkelte andre steder i landet har en ordning med reservert domstol fungert bra, og mener at det er positivt at denne ordningen kan utvikles videre.

Komiteen viser til evalueringsrapporten for prøveprosjektet med hurtigdomstolen i Sandefjord som har gitt svært gode resultater, særlig knyttet til ventetiden i rettsapparatet for ungdom og gjengangere, som er redusert betydelig. Komiteen mener det nå er viktig at disse resultatene omgjøres til praktiske tiltak over hele landet, slik at den ønskede effekt kan oppnås ved alle norske domstoler. Komiteen ber om at ventetiden ved de ulike domstolene knyttet til straffesaker blir redegjort for i de årlige statsbudsjetter.

Komiteen merker seg for øvrig departementets vurdering om at administrasjonen av særordninger reiser særlige problemstillinger knyttet til en økning av den totale saksbehandlingstiden når saker skal behandles forskjellig.

Komiteen vil også understreke at hensynet til rettssikkerheten må spille en viktig rolle. Man må ikke få en situasjon hvor saker kjøres så raskt gjennom rettssystemet at det kan være fare for at rettssikkerheten til den enkelte ikke ivaretas.

Komiteen besøkte nylig under en studietur i USA Midtown Community Court i New York. Domstolen omfattet et relativt avgrenset geografisk område, og behandlet saker med en strafferamme opptil 1 års fengsel der tiltalte hadde tilstått. Straffesaken ble gjennomført raskt etter pågrepelse med umiddelbar domsavsigelse og med påbegynnelse av soning, som regel samfunnstjeneste, umiddelbart. Kriminalomsorgen og det sosial hjelpeapparatet var fysisk lokalisert til domstolen, noe som – sammen med den raske oppfølgingen, bidro til å understreke straffefølgningen som en integrert prosess, og også som en del av lokal-samfunnets ansvar. Gjennom det nære samarbeidet mellom kommunale myndigheter og justisetatene blir straffen en vei tilbake til samfunnet. Erfaringene med domstolen var meget positive når det gjaldt kriminalitetsutviklingen i det området domstolen omfattet.

Komiteen mener en lokal domstol etter et slikt mønster er en interessant modell som bør vurderes, kanskje særlig i befolkningstette områder der sakstallet er stort nok. En slik modell er særlig interessant som en mulighet til å gi unge lovbrytere en rask og følbare reaksjon umiddelbart etter et lovbrudd. Komiteen viser til at departementet i sitt brev av 8. april 1999 til komiteen opplyser at det i tillegg til eksisterende tiltak vurderes å sette i verk ytterligere tiltak for å prioritere unge lovbrytere og gjengangere. Komiteen mener en modell som den nevnte vil kunne ha en betydelig forebyggende effekt og ber Regjeringen vurdere modellen i sitt videre arbeid. Komiteen forutsetter at rettssikkerhetshensyn må ivaretas ved en eventuell utprøving av en slik modell.

Komiteens medlemmer fra Høyre ser positivt på at departementet allerede har satt i gang en ordning med en reservert rettssal i Oslo byrett for saker der siktede sitter i varetekt, i hovedsak knyttet til gjengangere og voldssaker. Dette er helt i tråd med intensjonen i Høyres forslag. Disse medlemmer vektlegger også departementets forsikringer i brev til justiskomiteen av 8. april 1999 om at det nå vurderes å sette i verk ytterligere tiltak for å prioritere unge lovbrytere og gjengangere i domstolene, og finner på denne bakgrunn ikke behov for å fremsette Høyres forslag på dette punkt da det anses å være imøtekommet gjennom pågående arbeid i departementet.

3. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Fremskrittspartiet og Høyre:

Forslag 1

Vedtak til lov

om endringer i lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov, i lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), og i lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning.

I.

I lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven), gjøres følgende endring:

§ 46 skal lyde:

Ingen kan straffes for handling foretatt før det fylte 14 år.

II.

I lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), gjøres følgende endring:

§ 172 første punktum skal lyde:

Når noen mistenkes for en forbrytelse som kan medføre fengsel i 5 år eller mer, eller forsøk på en slik forbrytelse, kan han pågripes såfremt det foreligger tilståelse eller andre forhold som i særlig grad styrker mistanken, selv om vilkårene i § 171 ikke er til stede.

III.

I lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning, gjøres følgende endring:

§ 1-2 nr. 2 skal lyde:

Uansett egen skyld svarer foreldre for skade voldt forsettlig eller uaktsomt av deres barn under 18 år som de bor sammen med og/eller har omsorg for, med inntil 20 000 kroner for hver enkelt skadevolding.

IV.

Denne lov trer i kraft straks.

Forslag 2

Stortinget ber Regjeringen endre påtaleinstruksen slik at grov kriminalitet utført av ungdommer gir grunnlag for å begjære varetekt i større grad.

4. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen viser til dokumentet og det som står foran og rår Odelstinget til å gjøre slikt

vedtak:

I.

Dokument nr. 8:18 (1998-99) - forslag fra stortingsrepresentantene Per-Kristian Foss, Kristin Krohn Devold og Bjørn Hernæs om lov om endring i lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) (kriminell lavalder), om lov om endring i lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) (rettshåndhevelsesarrest), lov om endring i lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (foreldres økonomiske ansvar), og tiltak for bekjempelse av voldskriminalitet og ungdomsgjenger pkt. A og pkt. B nr. 2 og 4 - avvises.

II.

Stortinget ber Regjeringen fremlegge en samlet plan for innsats og tiltak som bekjemper kriminelle handlinger blant barn og unge, herunder så vel reaksjoner som forebyggende tiltak, og presentere denne for Stortinget på en egnet måte i løpet av 1999.

Oslo, i justiskomiteen, den 22. april 1999.

Kristin Krohn Devold,
leder.

Vidar Bjørnstad,
ordfører.

Jan Simonsen,
sekretær.

Vedlegg

Brev fra Justis- og politidepartementet v/statsråden til justiskomiteen, datert 8. april 1999.

Dok nr 8: 18 - Forslag fra stortingsrepresentant Per Kristian Foss m fl

Jeg viser til brev fra justiskomiteen 9 desember 1998, hvor komiteen ber om departementets syn på ovennevnte forslag.

1. Kriminell lavalder

Den kriminelle lavalder er i dag 15 år, jf straffeloven § 46. Dette innebærer at personer under 15 år som begår straffbare handlinger, ikke kan straffes. De kan imidlertid møtes med tiltak fra barnevernets side.

Det kan synes som om andelen av forbrytelser begått av personer under 15 år, har økt i de senere år. Dette er alarmerende og påkaller en mobilisering fra samfunnets side. Det har lenge vært bred enighet om at personer under 15 år ikke bør plasseres i fengsel. Dette er også forslagsstillernes utgangspunkt. De foreslår derfor at man overfor denne gruppen skal benytte alternative former for straff som samfunnstjeneste, betinget dom med tilsyn og elektronisk husarrest.

Felles for samfunnstjeneste og betinget dom med tilsyn er at det skal fastsettes en subsidiær fengselsstraff som kan komme til fullbyrdelse dersom domfelte gjentatt eller alvorlig ikke oppfyller sin tjenesteplikt eller betingelsene i den fastsatte dommen, jf straffeloven § 52, jf § 54 nr 2 og § 28a annet ledd, jf § 28c første ledd. Det samme gjelder for bøtestrafen: Uten slik subsidiær fengselsstraff som «ris bak speilet», vil betinget fengselsstraff, samfunnstjeneste og bot ha liten effekt.

Elektronisk husarrest kan ikke brukes som egen straff i dag, men departementet tar sikte på å vurdere en forsøksordning med slik straff. Man tenker seg også her at opptreden i strid med fastsatte bestemmelser skal kunne medføre at domfelte må fullbyrde resten av straffen i fengsel, jf St meld nr 27 (1997-98) Om kriminalomsorgen s 53-54.

De lanserte alternativene, basert på en generell senking av den kriminelle lavalder, forutsetter derfor at man også aksepterer bruk av fengselsstraff overfor 14-åringer. Vi har heller ikke andre former for straff som kan brukes i forhold til denne gruppen. Å senke den kriminelle lavalder til 14 år er bl a av denne grunn etter min mening ikke veien å gå. Det sentrale overfor personer under 15 år som begår straffbare handlinger, må være en koordinert tverrfaglig innsats, hvor blant annet både barnas hjem, skolevesen, barnevern og politi trekkes inn.

2. Barnekrimutvalg

De forslag som forslagsstillerne tar opp under dette punkt, reiser spørsmål som for en stor del hører under Barne- og familiedepartementets ansvarsområde. Jeg vil derfor komme tilbake til dem på et senere tidspunkt.

3. Varetekt

3.1 Rettshåndhevelsesarrest

3.1.1 Reglene om varetektsfengsling er hjemlet i straffeprosessloven kapittel 14. Minstevilkåret for fengsling er at det foreligger skjellig grunn til mistanke om en straffbar handling som kan medføre høyere straff enn 6 måneders fengsel. I tillegg kreves det normalt at det foreligger en særlig fengslingsgrunn, først og fremst unndragelsesfare, bevisforspillelsesfare eller gjentakelsesfare, jf straffeprosessloven § 184 annet ledd, jf § 171 første ledd.

I de aller groveste sakene gjøres det unntak og åpnes for varetektsfengsling selv om det ikke foreligger en særlig fengslingsgrunn. Det må da dreie seg om en forbrytelse som kan medføre fengselsstraff i 10 år eller mer, eller forsøk på en slik forbrytelse. Typiske eksempler er drap, voldtekt og grovt ran. Kravet til mistanken er betydelig skjerpet i disse sakene. Tilståelse eller andre forhold som i særlig grad styrker mistanken, må foreligge for at fengsling skal kunne skje, jf straffeprosessloven § 184 annet ledd, jf § 172.

Varetektsfengsling etter unntaksregelen i straffeprosessloven § 184 annet ledd, jf § 172 betegnes gjerne som rettshåndhevelsesarrest. Bestemmelsen kom inn i loven i 1963 på bakgrunn av en enkeltsak som hadde vakt stor oppsikt. Gjerningspersonen bak et stygt drosjeran ble løslatt av forhørsretten fordi det etter rettens mening ikke forelå en særlig fengslingsgrunn. Formålet med bestemmelsen er å motvirke at folks rettsfølelse støtes, og at de mister tilliten til rettsystemet ved at gjerningspersonen bak grove forbrytelser går fri fram til domfellelse. Bestemmelsen har vært kritisert fordi den innebærer en innrømmelse av de gjengjeldelsesforestillinger som lever i samfunnet.

Internasjonale konvensjoner og rekommandasjoner oppstiller vilkår for varetektsfengsling. Konvensjonene vil ved motstrid gå foran norske varetektsbestemmelser, jf straffeprosessloven § 4. Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 5 (1) c åpner for varetektsfengsling med det formål å stille en person som er mistenkt for å ha begått en forbrytelse, for den kompetente myndighet. Hensynet til den offentlig orden («public order»), som har betydelige likheter med hensynet bak den norske ordningen med rettshåndhe-

velsesarrest, er i flere dommer akseptert av Menne-skerettsdomstolen som fengslingsgrunn. Men uansett hvor begrunnet mistanken måtte være, kan varetekts-fengsling etter praksis ikke anvendes til avsoning (for-skuttert straff) før endelig dom i saken. Det kreves vi-dere at det kan føres bevis for at rettsfølelsen ville blitt krenket dersom mistenkte ble løslatt. Varetektsfengs-ling som skjer alene under henvisning til forbrytelsens grovhet, vil være i strid med konvensjonen.

Europarådets ministerkomité's rekommandasjon om varetektsfengsling av 1980 (vedlagt) tillater vare-tektsfengsling uten at de alminnelige fengslingsvilkår foreligger, bare i visse saker av særlig alvorlig karak-ter, jf rekommandasjonen punkt 4. Rekommandasjo-nen tilsier at man utviser forsiktighet med hensyn til å utvide ordningen med rettsåndhevelsesarrest.

Jeg er enig med forslagsstillerne i at § 172 er en riktig og viktig bestemmelse. Det grunnleggende prin-sippet i strafferetten om at en person skal anses uskyl-dig og ikke straffes inntil retten har avsagt fellende dom, tilsier imidlertid etter min mening at bestemmel-sen begrenses til de aller groveste tilfellene. Straff skal normalt ikke forskutteres i form av varetektsfeng-sel. Åpner man for bruk av rettsåndhevelsesarrest i større grad enn i dag, risikerer man at uskyldspre-sumpsjonen i strafferetten utvannes.

Jeg minner videre om at vi sammenlignet med an-dre europeiske land bruker varetekt ofte og over lange tidsperioder. Vi har allerede måttet tåle en god del kri-tikk for vår varetektspraksis.

Jeg har forståelse for at folk reagerer når gjer-ningspersonen bak en forbrytelse går fri i lengre tid i påvente av dom. Noe av prisen for å leve i et rettssam-funn er imidlertid at vi må ha tålmodighet til å vente på rettskraftig dom selv om vi føler oss sikre på at mistenkte er skyldig. En ytterligere utvidelse av vare-tektsordningen på dette punktet er derfor etter min mening ikke noen god løsning. Det sentrale må være å sikre tilstrekkelig tempo i straffesaksavviklingen, slik at tiden mellom pågrepelse og rettskraftig dom ikke blir for lang. Her ligger det utfordringer både for politiet, domstolene og fengselsvesenet.

Jeg ser alvorlig på at det ofte går lang tid mellom pågrepelse og dom. Justisdepartementet har allerede i noen tid arbeidet med sikte på å forbedre rutiner og fjerne flaskehalser i systemet. Dette arbeidet vil fort-sette framover. Departementet har f.eks. i mars i år ar-rangert et symposium hvor bl.a. representanter fra de-partementet, politiet, påtalemyndigheten og domsto-lene i fellesskap så på hvordan man kan gjøre straffesakskjeden mer effektiv.

3.1.2 Etter mitt syn ville det under enhver omstendig-het være svært betenkelig å senke strafferamme-be-grensningen i § 172 til fengsel i 5 år, slik det er fore-slått. Det ville blant annet innebære at man fikk hjemmel til å fengsle de fleste innbruddstyver som

har tilstått, selv om det verken er bevisforspillelses-fare eller gjentakelsesfare. (Innbruddstyveri straffes vanligvis som grovt tyveri, jf straffeloven § 258, med en strafferamme på 6 år.) Det samme gjelder for bil-brukstyver som tidligere er straffet for bilbrukstyveri (§ 260 fjerde ledd, som har en strafferamme på 5 år). En slik utvidelse av varetektsadgangen ville innebæ-re at varetektsinstituttet fullstendig skiftet karakter: Den ville være vanskelig å begrunne ut fra hensynet til folks rettsfølelse og ville langt på vei få karakter av forskuttert soning.

Det følger av det jeg har sagt over, at jeg heller ikke kan gå inn for en strafferammebegrensning på fengsel i 6 år.

Straffelovgivningen opererer ikke med egne straf-ferammer på 7 og 9 år. Det eneste alternativet til da-gens grense er etter dette å senke strafferammebe-grensningen til fengsel i minst 8 år. Straffelovgivnin-gen har bare et begrenset antall straffebud med en strafferamme på 8 år. Dette er først og fremst følgende straffebud i straffeloven:

- § 93 om sabotasje mot land
- § 114 om bestikkelse av dommere
- § 140 om oppvigleri
- § 158 om å skape hungersnød
- § 168 om falsk anklage
- § 175 om forandring av mynt
- § 207 incest med samleie (er fornærmede under 14 år eller gjelder det voldtekt, vil det allerede i dag være mulig å fengsle etter § 172)
- § 228 annet ledd annet straffalternativ (jf § 232) og § 229 annet straffalternativ (jf § 232)
- § 234 om barnedrap ett døgn etter fødselen
- § 243 om unnlatt pliktig omsorg med øyensynlig livsfare

I tillegg kommer enkelte bestemmelser i den mili-tære straffelov (§§ 46 tredje ledd og 96 første punk-tum) og lov om forbud mot kjønnslemlestelse § 1.

Etter mitt syn er heller ikke dette bestemmelser av en slik art eller alvorlighet at de kan begrunne vare-tektsfengsling når det ikke foreligger noen særlig fengslingsgrunn.

3.2 Varetektsfengsling av personer under 18 år

Regelen om at personer under 18 år ikke bør vare-tektsfengsles hvis det ikke er særlig påkrevet, er ned-felt ikke bare i påtaleinstruksen § 9-2, men også i straffeprosessloven § 174 annet ledd. Den informa-sjon jeg sitter inne med, bekrefter ikke forslagsstille-renes inntrykk av at bestemmelsen nærmest praktise-res som et forbud mot varetektsfengsling. Praktikere opplyser at varetektsfengsling av mindreårige stadig finner sted, særlig i alvorlige saker, selv om domsto-lene i utgangspunktet er noe tilbakeholdne. Statistisk sentralbyrå opplyser videre at det i 1996 var 65 vare-tektsinnsettelse som gjaldt personer under 18 år. I

1997 var det 80 varetektsinnsettelse for denne gruppen.

Mitt syn er at personer under 18 år i utgangspunktet ikke bør varetektsfengsles. Varetektsfengsling er gjerne en større påkjenning enn alminnelig fengselsstraff, og må antas å innebære en særlig stor påkjenning for personer under 18 år. Det følger også av FNs barnekonvensjon artikkel 37 b at frihetsberøvelse overfor mindreårige bare skal skje som en siste utvei. Jeg er derfor tilfreds med at domstolene utviser varsomhet med å varetektsfengsle mindreårige og kan ikke uten videre gå inn for nevneverdig oppmyking av regelverket. Samfunnet bør ha anledning til å beskytte seg mot alvorlige gjengangerkriminelle under 18 år, men det sentrale bør i denne sammenheng være tiltak i barnevernets regi.

4. Ransaking

4.1 Generelt

Jeg ser med stor bekymring på utviklingen i bruk av våpen i ungdomsgjenger. Det er en viktig oppgave å hindre at berusede og/eller opphissede personer i konfliktsituasjoner har mulighet til å gripe til stikke- eller skytevåpen. Jeg er derfor enig i at det bør undersøkes om politiet har gode muligheter til å få tatt beslag i ulovlige våpen. Forslagstillerne mener at det bør foretas endringer i straffeprosesslovens regler om ransaking. Etter min mening bør vurderingen i stedet knyttes til politilovens regler om visitasjon.

4.2 Straffeprosessloven § 195

Etter gjeldende rett kan politiet med hjemmel i straffeprosessloven § 195 ransake en person som med skjellig grunn mistenkes for å bære kniv eller våpen i strid med henholdsvis straffeloven § 352 og våpenloven § 27b, jf § 33. For at det skal foreligge skjellig grunn til å mistenke noen for slik besittelse, må det foreligge objektive holdepunkter for mistanken, og det må være mer sannsynlig at den mistenkte har kniv eller våpen på seg enn at han eller hun ikke har det.

Strpl § 195 er en generell ransakingsbestemmelse som gjelder ved etterforskning av alle straffbare handlinger som kan medføre fengselsstraff. Den gjelder således ikke bare ved etterforskning av overtredelse av kniv- og våpenforbudet. Ved å senke kravet til mistanke ved etterforskning av kniv- og våpenforbudet vil man derfor gjøre et unntak i det prinsippet som ellers gjelder i norsk straffeprosess om at det kreves skjellig grunn til mistanke om en straffbar handling for å kunne foreta ransaking. Jeg mener imidlertid at det av prinsipielle grunner ikke bør være lettere å *etterforske* bruk av våpen enn andre former for kriminalitet.

Kravet om skjellig grunn til mistanke er godt begrunnet. Ransaking av person er et alvorlig inngrep i den fysiske integriteten, og det bør skulle en del til før myndighetene skal få adgang til å foreta et slikt inngrep. Ved å lempe på kravene til mistanke, utvider

man rammen for det skjønnnet som politiet skal utøve i det konkrete tilfellet, i hvert fall hvis man samtidig skal unnta vurderingen fra domstolskontroll, slik det var lagt opp til i det omtalte forslaget fra Riksadvokaten. Man øker dermed faren for misbruk, eller i alle fall for at de som ransakes, opplever inngrepet som et misbruk.

Dessuten er den fysiske integriteten beskyttet av den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 8 om respekt for privatlivet. Det skal ikke kunne skje inngrep av offentlig myndighet i individets privatliv, unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn, og når det skjer for å oppnå ett eller flere av de formål som er nevnt i artikkel 8(2).

Når det gjelder kravet om at inngrepet skjer for å oppnå ett eller flere av de formål som er nevnt i artikkel 8(2), er forslaget uproblematisk. I henhold til artikkel 8(2) kan inngrep foretas blant annet for å øke den offentlige trygghet, forebygge uorden og kriminalitet og beskytte andres rettigheter og friheter.

Når det gjelder kravet om at inngrepet skal være i samsvar med loven, er situasjonen ikke fullt så klar. Spørsmålet om konvensjonkravene i artikkel 8 har ikke vært vurdert av Den europeiske menneskerettsdomstol i forhold til lovgivning som hjemler ransaking av person. Det er imidlertid klart at det ikke er tilstrekkelig at det foreligger en lovhjemmel, men at det i tillegg kreves tilfredsstillende garantier mot vilkårlig bruk av den myndighet som loven hjemler. I denne forbindelse er både de materielle og de prosessuelle krav som er knyttet til lovhjemmelen relevante.

Dette bør sees i sammenheng med kravet om at inngrepet skal være nødvendig i et demokratisk samfunn, som i henhold til Domstolens praksis innebærer at inngrepet må skyldes et presserende samfunnsmessig behov og være proporsjonalt i forhold til behovet. Kravet om proporsjonalitet innebærer bl a at dersom formålet kan oppnås med en mer begrenset inngreps-hjemmel og/eller med større grad av kontroll med politiets skjønnsutøvelse, er det fare for at kravet om at inngrepet skal være nødvendig i et demokratisk samfunn ikke vil være oppfylt.

Også uten hensyn til den europeiske menneskerettskonvensjon bør det etter min mening være et retningsgivende prinsipp at man ikke bør innføre en vidtrekkende lovhjemmel der hvor en lovhjemmel med mindre omfang vil tjene samme formål. Dessuten mener jeg at det er viktigere å rette søkelyset mot tiltak som kan bidra til å forebygge at straffbare handlinger begås, og at man derfor bør basere seg på en endring av politilovens regler om visitasjon, fremfor straffeprosesslovens regler om ransaking. Begrunnelsen ligger ikke i noen grunnleggende forskjell mellom visitasjon og ransaking. Reglene i politiloven er imidlertid til bruk for politiet i utøvelsen av dets oppgaver, bl a å forebygge kriminalitet og andre krenkelser av den

offentlige orden og sikkerhet. Straffeprosesslovens regler om ransaking er på sin side til bruk i etterforskningsøyemed, og er således ikke direkte av forebyggende art.

4.3 Politiloven § 10

Etter gjeldende rett kan politiet med hjemmel i politiloven § 10 annet ledd, visitere en person for å søke etter våpen eller andre farlige gjenstander i forbindelse med at vedkommende fjernes, anholdes eller innbringes. Nærmere bestemmelse om når en person kan fjernes, anholdes og innbringes (og således visiteres) er gitt i politiloven § 7, jf § 6. Det kan etter min mening være grunn til å vurdere å utvide politiets fullmakter på dette området, og gi en uttrykkelig, men kvalifisert hjemmel for å foreta visitasjon på offentlig sted for å undersøke om en person er i besittelse av våpen.

Som det er nevnt i forslaget, har riksadvokaten tatt til orde for at kravet om mistanke i strpl § 195 skal lempes, jf riksadvokatens brev til meg 1 juli 1998. I et senere brev til meg av 18 august 1998 har riksadvokaten imidlertid sagt seg enig med meg i at en lovhjemmel med formål å forbedre og effektivisere håndhevelsen av kniv- og våpenforbudet bør plasseres i politiloven som en bestemmelse om visitasjon, fremfor å plassere den i straffeprosessloven som en bestemmelse om ransaking. Riksadvokaten viser til at hovedformålet med endringsforslaget er forebyggende: å hindre at berusede og/eller opphissede personer i konfliktsituasjoner har mulighet til å gripe til stikk- eller skytevåpen. Riksadvokaten slutter seg således til min vurdering om at det kan være vanskelig å se at det bør være lettere etterforske overtredelse av kniv- og våpenforbudet enn andre former for kriminalitet.

Mot denne bakgrunn har riksadvokaten kommet med et nytt endringsforslag, denne gangen basert på visitasjonsfullmaktene i politiloven. Departementet har, med utgangspunkt i riksadvokatens forslag, sendt på høring et forslag til en ny § 10a i politiloven som vil gi en utvidet adgang til visitasjon. Etter min mening bør man avvente resultatet av departementets oppfølging av denne høringen fremfor å foreta endringer i straffeprosessloven på dette tidspunktet.

Jeg viser dessuten til mine merknader til Dokument 8: 13 (1998-99) som omhandler et forslag som er nært beslektet til det foreliggende forslaget.

5. Reservert domstol

I Oslo byrett er det allerede i dag avsatt to rettssaler der politiet/påtalemyndigheten selv kan beramme saker. Den ene rettssalen er avsatt for småsaker. Det berammes normalt 2 saker pr dag, hovedsakelig saker der siktede har nektet å vedta et forelegg. Denne ordningen har pågått i ca 3 år. Fra mai 1998 har det også vært avsatt en rettssal for saker der siktede sitter i va-

repekt. Saker mot gjengangere og voldssaker utgjør en stor del av disse. For øvrig søker Oslo byrett å være mest mulig fleksible også ved ordinær beramning, slik at enkeltsaker prioriteres også utenom de avsatte salene.

Erfaringene er gode, og ordningen fungerer etter hensikten. Eksisterende ordning og nye forslag vurderes fortløpende. For tiden vurderes det å sette i verk ytterligere tiltak for å prioritere unge lovbrøyttere og gjengangere.

Jeg ser svært positivt på det arbeid som allerede er i gang og vil, spesielt på bakgrunn av de ekstra tildelte midler over statsbudsjettet for 1999, følge opp ressurs situasjonen i Oslo byrett. Jeg anser det imidlertid uheldig å gripe direkte inn i den pågående prosessen. For det første knytter det seg prinsipielle betenkeligheter til at Storting og Regjering griper inn i domstolenes og påtalemyndighetens virksomhet utenom i lovs form. For det annet må det være opp til de involverte aktører i fellesskap - påtalemyndighet, domstoler og advokater - å finne frem til hensiktsmessige og fleksible ordninger som gir de beste løsninger i praksis. Jeg vil også understreke at administrasjonen av særordninger reiser særlige problemer. Når saker skal behandles forskjellig, øker den totale saksbehandlingstiden. Det er mitt standpunkt at alle typer saker, med en viss prioritering underveis, bør behandles raskest mulig. Hovedmålsettingen må derfor være å få ned den *totale* saksbehandlingstiden, ikke bare korte ned tiden i visse saker. Som nevnt ovenfor, er dette noe departementet nå arbeider aktivt med.

6. Erstatningsansvar

Til spørsmålet om foreldrenes erstatningsansvar vil jeg ut fra merknadene i Dok nr 8:18 (1998-99) s 2-3 først peke på at skadeserstatningsloven § 1-2 nr 2 hjemler et sivilrettslig erstatningsansvar. Ansvarer følger direkte av loven og kan pådømmes av domstolene slik at det eventuelt kan inndrives gjennom statens sivilrettslige tvangsapparat (namsmyndighetene). I en straffesak kan påtalemyndigheten be retten om at kravet mot siktedes foreldre blir pådømt. Det er altså ikke politiet som legger noen dette ansvaret, selv om pålegg om å betale erstatning etter straffeprosessloven § 256 annet ledd kan tas med i et forelegg som siktede tilbys å vedta. At noen kan få ansvar etter skadeserstatningsloven § 1-2 nr 2, har intet med bøteleggelse eller bruk av forenklede forelegg å gjøre.

I lovutkastet til ny § 1-2 nr 2 i Dok nr 8:18 (1998-99) s 3 er ordene «som de bor sammen med og har omsorgen for», foreslått endret til «som de bor sammen med *og/eller* har *omsorg* for», uten at dette er kommentert nærmere. Jeg antar at dette skyldes en inkurie og at en slik realitetsendring ikke er tilsiktet. Jeg kommenterer derfor ikke spørsmålet om en slik endring nærmere.

Til spørsmålet om å endre maksimumsbeløpet i bestemmelsen fra 5 000 til 20 000 kroner har jeg følgende merknader:

Spørsmålet om å heve beløpsgrensen for foreldrenes objektive erstatningsansvar i skadeserstatningsloven § 1-2 nr 2 ut over det som følger av prisutviklingen, var også oppe til diskusjon i forbindelse med endringslov 12 mai 1995 nr 21 (jf Ot prp nr 23 (1994-95) og Innst O nr 41 (1994-95)). Stortinget hevet da maksimumsbeløpet til 5000 kroner for hver enkelt skadevolding, i samsvar med departementets forslag. I 1995 pekte Justisdepartementet på at dette dreier seg om et *objektivt ansvar for barns handlinger*, og at en bør være varsom med å heve beløpsgrensen for mye. For foreldrenes *skyldansvar for barns handlinger* gjelder ingen beløpsgrense. Min mening er at beløpsgrensen nå ikke bør heves ytterligere. Det foreligger etter min vurdering ikke noe sikkert grunnlag for å anta at en lovendring vil få den ønskede betydning for kriminalitetsutviklingen.

Bestemmelsen om foreldres objektive ansvar ble innført i 1969 på grunnlag av et mindretallsforslag i Innstilling I fra komiteen til å utrede spørsmålet om barns og foreldres og arbeidsgiveres erstatningsansvar m m (1964). Skal man nå heve maksimumsbeløpet betydelig, viser forarbeidene at man gir regelen en annen karakter og andre sidevirkninger enn det den var ment å ha. Jeg vil understreke at regelen etter sine vilkår for ansvaret pålegger foreldrene et erstatningsansvar for handlinger som disse ikke nødvendigvis har noe herredømme over. I Innstilling I s 17-18 ble følgende uttalt:

«[et] ubegrenset, objektivt ansvar ville nok etter de flestes mening virke urimelig i mange tilfelle og kanskje *sosialt* betenkelig. Den økonomiske belastning for familier med barn er jo en byrde som samfun-

net søker å lette på flere vis, og det bør vises varsemd med å pålegge byrder. Men dersom ansvaret begrenses så sterkt som her antydd, ville det neppe i alminnelighet virke urimelig eller sosialt betenkelig av omsyn til familier med flere barn. ... Mindretallet er imidlertid klar over den særstilling og de spesielle vansker en enslig mor eller far kan ha, både når det gjelder økonomi og med omsyn til muligheter for å avverge skadevoldinger. ... med den antydde begrensning vil regelen neppe heller i disse tilfelle virke utålelig tyngende.»

Det ble også bl a pekt på at en tilsiktet funksjon ved bestemmelsen var «å avskjære diskusjon om ansvaret for mange av de mindre skader som voldes av barn, når det er klart hvem som er skadevolder og at barnet kan lastes for handlingen». Er det tale om større skader, vil foreldrene som sagt på annet grunnlag hefte uten noen maksimumsbegrensning hvis de selv kan klandres.

Hvis maksimumsgrensen blir f eks fordoblet eller firedoblet, vil spørsmålet om lemping bli aktualisert oftere, særlig i forhold til foreldre som konkret ikke kan klandres på noe vis, og der det ikke måtte foreligge forsikringsdekning for ansvaret. At et kontantbeløp på 10 000 eller 20 000 kroner er meget betydelig for en del foreldre, særlig enslige, er vel åpenbart. På bakgrunn av maksimumsbeløpets begrensede størrelse uttalte departementet i Ot prp nr 48 (1965-66) at det bare burde «komme på tale å lempe dette ansvaret i unntakstilfelle. Skulle det bli alminnelig å lempe ansvaret, ville det vesentlige poeng med det objektive ansvar falle bort.» Jeg vil advare mot at det blir satt en høy maksimumsgrense som enten fører til erstatningsansvar som konkret vil virke sterkt urimelig, eller til at poenget med det objektive ansvaret mer gjennomgående blir undergravd gjennom lempning.